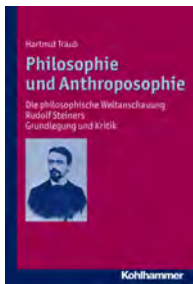

Akademisk hörnsten om Rudolf Steiners filosofiska världssyn

Torsten Lundberg, Järna

Hartmut Traub:
*Philosophie und
Anthroposophie.
Die philosophische
Weltanschauung Rudolf
Steiners – Grundlegung
und Kritik.*
1040 s.
Kohlmann 2011

Den antroposofiska impulsen började successivt utvecklas i inledningen av 1900-talet, främst i Europa. Först parallellt med Rudolf Steiners anknytning till teosofin och sedan allt mer fristående, på egen hand. Ett antal reformistiska initiativ utvecklades inom olika livsområden som t ex konst, pedagogik, medicin och jordbruk och kunde integreras relativt framgångsrik i samhället, utan att man alltid kände till den ursprungliga bakgrunden.

Den tyske professorn i waldorfpedagogik, Jost Schieren, skriver att den utvecklingen nu på 2000-talet fått en speciell efterföljd.^{1,2} Samhällets uppskattning av antroposofins olika uttrycksfor-

mer gäller nämligen inte antroposofin själv. Den uppfattas mer som en «obskur andelära». *Der Spiegel* krävde t ex för ett par år sedan «waldorfskolor utan Steiner» och vid Stockholms universitet måste waldorfläroarbildningen avbrytas på grund av «brist på vetenskaplighet».

Schieren skriver att tyngdpunkten för olika viktiga frågeställningar i kulturlivet flyttar sig under tidens lopp. Han menar att en frågeställning som har blivit speciellt viktig idag är just den om antroposofins förhållande till vetenskap.

Den akademiska världens förhållande i detta är i stort entydigt. Antroposofi är ingen vetenskap utan en pseudovetenskap som universiteten har lagt ett ideologiskt betongpansar runt. Något som i det långa loppet förhindrar ett väsentligt samhälleligt kulturellt inflytande.

Detta är faktiskt till stor del en följd av Steiners egen inopportuna världssyn, strax före sekelskiftet, i opposition mot tidens dominerande nykantianism. Något som måste ha bidragit till att hans bägge akademiska ansökningar om filosofisk professur avslogs. Och när han några år senare istället knöt an till H.P. Blavatsky uppstod samtidigt en skarp rågång mellan hans teosofiska och antroposofiska engagemang, å ena sidan, och den akademiska världen, å den andra.

Behov av grundläggande filosofisk forskning

Redaktören för det svenska Antroposofiska sällskapetets medlemstidskrift, Johannes Ljungquist,

1 Schieren (2011). Die Wissenschaftlichkeit der Anthroposophie. I *Research on Steiner Education (RoSE)*. Vol. 2. Online at www.rosejournal.com.

2 Schieren (2011). The Scientific Credibility of Anthroposophy. I *Research on Steiner Education (RoSE)*. Vol. 2. Online at www.rosejournal.com.

uttryckte för några år sedan skepsis mot strävan efter allmän acceptans för antroposofins vetenskaplighet, om man inte kunde lägga ner avsevärt större kraft i arbetet. Som alternativ föreslog han en begränsad och mer realistisk satsning på den goetheanism som Steiner arbetade med, främst under 1880-talet.

På liknande sätt gör Jost Schieren idag ett upprop till «antroposofins företrädare» om den viktiga uppgiften att på allvar vidareutveckla Steiners vetenskapsteori från 1890-talet. Han menar att Steiner inte hann fullfölja sin filosofiska impuls och citerar bl a en text från *Mitt liv*, som Steiner skrev 1925:

Men jag har ännu idag en känsla av att om de ovan skildrade motstånden [nykantianismen] inte hade funnits, skulle mitt försök att leda människor till den andliga världen genom det naturvetenskapliga tänkandet också ha kunnat bli framgångsrikt.³

Schieren uppmärksammar Steiners teosofiska föredragscykler med mycket mindre vetenskapliga anspråk än de tidigare filosofiska verken. Han uppmanar nu antroposoferna att åter ta sig an detta och fortsätta Steiners oavslutade filosofiska arbete. För egen del vill han med *Frihetens filosofi* ta ansats i «den själsliga iakttagelsens metod».

Uppgifter och motstånd

Frågan är följaktligen om vi inte idag står inför en dubbel nödvändighet. Måste vi inte både intensifiera denna försummade forskning om vår filosofiskt vetenskapliga grund, *samtidigt* som vi strävar efter fortsatt yttre integrering? Ett dubbelriktat Janusarbete som kan vara nog så svårt. Kräver inte en ökad acceptans i samhället, att vi samtidigt utvecklar vår andevetenskapliga självkänedom?

Ett antroposofiskt vetenskapligt utvecklingsarbete kan förstås inte stå isolerat, utan måste leva i sammanhang, i intim givande-och-tagandeprocess tillsammans med olika praktiska verksamheter. En «inre forskande kärna» kan bara bäras av sina kollegiala verksamheter «ute i periferin» om den

kontinuerligt hjälper till att bearbeta och assimilera de praktiska och teoretiska frågor, de problem och de erfarenheter, och kanske även de (krav på) verksamhetsberättelser, utvärderingar och kvalitetssäkringar, som hela tiden uppstår i det dagliga värvet, i den samhällseliga integrationsprocessen. Något som i sin tur kräver ökad medvetenhet, såväl om omvärldens motstånd, som om våra egna inneboende motståndskomplex.

Den ena av våra inneboende faror utgörs av *en inåtriktad dogmatisk hållning*, då vi med Steiners Gesamtausgabe i centrum förvaltar antroposofin som en oppenbarad och för alltid färdigutvecklad kunskapsbank, med svar på livets alla olika områden. Med denna hållning kan ingenting vare sig dras ifrån eller läggas till. Yttervärldens göranden och låtanden har mindre betydelse och dess vetenskap har mycket liten relevans.

Den motsatta faran är *en utåtriktad pragmatisk och relativistisk hållning*, då vi utan integritet hela tiden anpassar antroposofin efter samhällets förändrade krav och vetenskapliga uppfattning. Vad Steiner har skrivit eller sagt i olika sammanhang uppfattar vi egentligen som lite konstigt och gammaldags, om inte som direkt pinsamt.

Värst är den tredje faran, som uppstår i paradoxal kombination mellan dessa två förhållningssätt. Det bokstavstroga motståndet kopplas då ihop med det resignerade ointresset och vi knyter en hård knut på oss själva. Vi för ihop en hårdnackad hållning och en uppgiven hållning. Resultatet är *aktivt motstånd mot och passivt ointresse av all forskning och alla försök till vidareutveckling av antroposofins egentliga bevekelsegrunder*.

Ny akademisk forskning om antroposofi

Under de sista åren har allt fler icke-antroposofiska akademiker, med gedigen insikt i Rudolf Steiner arbete, publicerat skrifter med kritisk inställning gentemot antroposofin. Helmut Zander med sitt stora, nästan tvätusensidiga verk, *Anthroposophie in Deutschland* från 2007,⁴ är hittills den mest framträdande av dessa. Zander tycks emellertid, sin akademiska bakgrund till trots, ha en rätt statisk agenda,

3 Steiner, R. (1981 [1925]). *Mitt liv*. S. 360. Antroposofiska bokförlaget. Stockholm.

4 Zander, H. (2007). *Anthroposophie in Deutschland*. Vandenhoech & Ruprecht. Göttingen.

och ger inte sällan uttryck för en rent antipatisk hållning. Steiners positiva syn på naturvetenskapens utveckling t ex, dess praktiska framgångar och teoretiska förklaringar, tar Zander som intäkt för en «svärmisk grundkänsla» som «följde Steiner hela livet ända från de tidigaste barnaåren».⁵

Allvarligare är det ytliga och ofta ironiska kapitlet om Steiners «filosofiska position» före sekelskiftet. Författaren betonar att man uteslutande kan förstå *Frihetens filosofi* utifrån Steiners Nietzscheengagemang.⁶

Som kontrast kan en annan tysk icke-antroposofisk akademikers verk vara av stort intresse. Hartmut Traubs *Philosophie und Anthroposophie. Die philosophische Weltanschauung Rudolf Steiners. Grundlegung und Kritik*, som utkom förra året.⁷ Denne Traub är studierektor vid ett seminarium för gymnasieläroarbete i Essen och ordförande för det internationella Johann-Gottlieb-Fichtesällskapets vetenskapliga råd.

Rudolf Steiners filosofiska världsåskådning

Medan Zander behandlar Steiners filosofiska utveckling under 1890-talet nästan som ett kort sidotema, på knappt 40 sidor, utav sina totalt ca 1800 sidor, så behandlar Traubs bok, som just har Steiners filosofi som fokus, samma tema ingående på drygt 800 sidor av bokens ca 1000 sidor.

Traub bygger sitt arbete i fyra delar. Först med en analys av själva avhandlingen från 1891, *Kunskapsteorins grundfråga med speciellt avseende på Fichtes vetenskaplära*. Därefter gör han en analys av skriften *Sanning och vetenskap*, från 1892, bestående av avhandlingen utvidgad med två nya delar. Traub skiljer för tydlighetens skull mellan Steiners avhandling och *Sanning och vetenskap*. Den tredje delen består av ett ingående studium av *Frihetens filosofi* från 1893/94. En sista fjärde

5 Zander, s. 859.

6 För vidare stadium i saken, läs t ex Ravagli, L. (2009). *Zanders Erzählungen. Eine kritische Analyse des Werkes «Anthroposophie in Deutschland»*. Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin.

7 Traub, H. (2011). *Philosophie und Anthroposophie. – Die philosophische Weltanschauung Rudolf Steiners. Grundlegung und Kritik*. Verlag W. Kolhammer. Stuttgart.

del handlar om *Det filosofiska ursprunget till Rudolf Steiners teosofi och antroposofi*.

Första delen: Rudolf Steiners avhandling 1891

Traub betonar starkt vikten av Steiners doktorsavhandling, *Kunskapsteorins grundfråga med speciellt avseende på Fichtes vetenskapsteori*, från 1891. Han anser att detta verk är helt grundläggande för Steiners filosofiska världsåskådning. Detta av två anledningar: Dels missar antroposoferna ofta det faktum att de centrala principer som *Frihetens filosofi* företräder, de olika ämnesområdena och undersökningarna redan har utvecklats i denna avhandling, och då avser inte Traub avhandlingen i reviderad form, *Sanning och vetenskap*, från 1892, med en ny del tillagd i vardera början och slutet.

Och dels har avhandlingen, i jämförelse med såväl tidigare som senare skrifter, redan genom sitt framställningssätt och genom själva avhandlingsformen, en strängare filosofisk vetenskaplig struktur. «Ett sakförhållande som inte är oviktigt för grundläggandet av Steiners världsåskådning som en *filosofisk* sådan.»⁸

Steiner hade tio år tidigare förespråkat en avslappnad litterär avhandlingsstil,⁹ och Traub skriver, att Steiners handledare vid universitetet i Rostock, professor Stein, förklarade att detta skrivsätt, som han också använt under arbetet med Goethes naturvetenskapliga skrifter, inte hade tillräckligt sträng filosofisk-vetenskaplig pregnans, och uppmanade honom att utveckla detta, om han inte hellre ville disputera vid «Institutionen för tyska språket och litteraturhistoria»(!).

8 Traub, s. 40-41.

9 Ur en uppsats om *Frihetens filosofi* som jag skrivit: «[I] juli 1881, skriver han [Steiner] till en annan vän att «filosofin är ett inre behov hos mig, förutan vilken livet skulle vara ett tomt intet.» Han hoppas att under sommaren få tid att skriva färdigt en stor del av sin «frihetsfilosofi». Formen har han redan klar för sig: en avskalad, enklare prosastil – inte brev- eller dialogform och ingen paragrafindelning med sedvanliga lärda citat och «skolmässiga krumbukter» – utan flera uppsatser uppräddade efter varandra, med Schillers *Über naive und sentimentalische Dichtung* som förebild. Jag skulle bli glad om det gick att, genom formen, få innehållet så utförligt och nära att man kan läsa filosofiska tankar som en underhållande och lärorik roman.»

Ett förenklat sätt att studera Traubs mäktiga verk, kan alltså vara genom att till en början koncentrera sig på första och fjärde delen. Att ta den första delen, om doktorsavhandlingen *Kunskapsteorins grundfråga*, som «representant» även för andra och tredje delen, om *Sanning och vetenskap* respektive *Frihetens filosofi*. Den fjärde avslutande delen däremot har ett helt annat upplägg, som vi återkommer till.

För att ge ett exempel på Traubs arbete, vill jag från denna första del ta fram något som även anknyter till den mycket givande (antroposofiskt) filosofiska diskussion som härom året utvecklades i Norge mellan Arve Matissen, Trond Skaftnesmo och Harald Haakstad.

«Det givna»

Andra kapitlet i Steiners avhandling (som också ingår i *Sanning och vetenskap*) har rubriken «Kunskapsteorin efter Kant». I sin analys av detta skriver Traub att «det substantiella projektet» för hela avhandlingen (och därmed för hela Steiners filosofi?) utgörs av strävan att «formulera ett motförslag mot Kants förmodade *subjektiva idealism*, som felaktigt karakteriserat världen som en värld av företeelser och sedan förvandlat denna värld till ett föreställningskosmos, vars grund utgörs av aprioriska förståndsbegrepp och sinnliga åskådningsformer».¹⁰ Traub menar med andra ord, att Steiners centrala filosofiska strävan är att hitta en exakt och precis nyformulering av begreppet «det givna»:

Före varje kunskapande, och speciellt före deras gestaltning av världen i en värld av föreställningar, ligger det som Steiner kallar det «omedelbart givna». Det är detta från vilket varje kunskap tar sin början och följaktligen också till vad den steinerska kunskapsteorin nu, inte mer som subjektiv utan som *objektiv idealism*, måste åberopa sig.¹¹

Steiner går sedan vidare och försöker frambringa den «omedelbart givna världsbilden». Vilket Traub, även med hänvisning till Steiner själv, påpekar som utgörande något metodiskt mycket svårt. Hur skall

10 Traub, s. 54.

11 Traub, s. 54.

något «omedelbart givet» kunna upptäckas, utan att det upptäckta påverkas eller förfrämligas, av det som upptäcker? Traub skriver att denna tyngdpunkt utgör ett väsensdrag genom hela det *filosofiska* grundläggandet av Steiners världsåskådning.

Rubriken för genomgången av avhandlingens tredje kapitel, «Kunskapsteorins utgångspunkter», benämner Traub å sin sida «Bron – Steiners förmedling mellan det «omedelbart-givna» och den kunskapsteoretiska (re)konstruktionen». Han pekar här på ett *ex negativo*-argument som Steiner använder för att kunna förbinda den «omedelbart givna världsbilden» med den världsbild som utvecklas av vårt kunskapande:

D v s genom antagandet av ickeexisterande förmedling drar Steiner indirekt slutsatsen om omöjligheten av sann kunskap. Argumentet lyder: Utan antagandet av en sådan «bron» mellan den «omedelbart givna världsbilden» och den världsbild som vi utvecklar genom vårt kunskapande, kommer det i kunskapandet att råda ett blott och bart stirrande ut i yttervärlden och på alldeles likvärdig sätt ett stirrande in i vår individualitets värld. Vi kan då möjligen som utomstående *beskriva* tingen, men aldrig *begripa* dem.¹²

I detta kapitel dyker ett speciellt begreppsligt fenomen upp hos Steiner, ett postulat, i direkt samband med «bron» och i intim relation till den individuella människans jag.¹³

I sina kritiska kommentarer skriver Traub, att «en intensivare reflexion över möjliga betingelser och den systematiska betydelsen för postulatet, som Steiner förutsätter för konstruktionen av övergången mellan de bägge världarna, skulle ha kunna möjliggjort en frihetsfilosofisk vändpunkt av vittgående betydelse för hans kunskapsteori».¹⁴

I genomgången av avhandlingens sista kapitel, «Den förutsättningslösa kunskapsteorin och Fichtes vetenskapslära», finns ett av dessa ställen där

12 Traub, s. 63.

13 I Steiners corpus tycks postulat endast förekomma i hans avhandling.

14 Traub, s. 73.

Traub ger Steiner ett tydligt erkännande. Fichtespecialisten Traub befinner sig här på mammas gata i en analys med rubriken «Medvetandets verklighet». Han skriver att Steiner med sina tankar om verkligt medvetande och dess frambringande inte bara har förberett sig tillräckligt för att kunna blottlägga grundfelen i Fichtes vetenskapslära och samtidigt tillhandahålla nyckeln till deras förståelse, utan han har också ännu en gång utvecklat sin filosofiska grundåskådning, *kunskapens idé*, eller rättare: han har tydligt uttalat den «objektiva idealismens» vara.¹⁵

«Allt annat världsinnehåll skiljer sig från «det mänskliga medvetandets innehåll». Ty dess fulla verklighet blir inte enbart *upptäckt* i tänkande betraktning. Medvetandet i hennes vara är inte oavhängigt och oberört av kunskapsakten, utan medvetandets realitet beror av och består i, att förverkliga kunskapens idé i fritt frambringande och fri konstruktion.»¹⁶

Exempel på centrala teman och filosofer

Förutom *det givna* och *postulatet* finns en rad centrala teman som Traub återkommer till flera gånger. En kritik från Traub gäller de förändringar och justeringar som Steiner gör av sin filosofi senare i livet. Framför allt gällande den andra upplagan av *Frihetens filosofi* 1918, och då t ex den utvidgade undertiteln *Själsliga iakttagelser enligt naturvetenskaplig metod*. I anknytning till detta pekar Traub på omöjligheten av *tänkandet över tänkandet* eftersom det skulle föra till en oändlig regress.

Jag tänker, tar han upp flera gånger, som kunskaps-teoretisk princip, i anknytning till Kant och som alternativ gentemot *tänkandet över tänkandet*.

Intellektuellt skådande är ett centralt begrepp som kommer fram i olika former och olika sammanhang.

Teorin om *moralisk intuition* ur Steiners praktiska filosofi och temat om *interpersonalitet*.

Steiners oklara och eventuellt förändrade förhållande till begreppet *spiritualism*, genom livet, återkommer ett antal gånger.

¹⁵ Traub, s. 116-117.

¹⁶ Traub, s. 117.

I sin kritik av *Zanders* uttalande om *Nietzsches* fundamentala betydelse för *Frihetens filosofi*, pekar Traub på att vare sig Nietzsche eller *Max Stirner* har utövat ett sådant djupgående inflytande på Steiner som *Kant* och *Fichte* gjort. Därutöver pekar Traub på Schelling, Hegel, Hume, Dilthey och Eduard von Hartmann, förutom Nietzsche och Stirner.

Bokens struktur och hållning

Flera av Traubs tyska bokanmälare har ondgjort sig främst över verkets väldiga omfång. Vilket jag inte håller med om, utifrån möjligheterna av en tilltagande filosofisk och vetenskaplig utvecklingsprocess, i enlighet med bl a Schieren.

En så pass skarp tänkare som Lorenzo Ravagli uttrycker i sin anmälan stor besvikelse och förundran över att Traub på sina 1000 sidor bara tycks visa att Steiner inte i något enda avseende lyckats utveckla sin filosofi utöver Fichte.¹⁷

Med det omsorgsfulla och energiska akademiska arbete som författaren lagt ner i en systematisk genomgång av Steiners centrala filosofiska corpus, sida för sida, kapitel för kapitel, har vi som på beställning fått en redig hörnsten levererad, i Jost Schierens anda, som mät punkt för tillpassande av kommande decenniernas byggmaterial. Låt vara att Hartmut Traub inte är någon apologetisk försvarare av antroposofi men han är definitivt inte heller någon ytligt kritisk polemiker.

Traub har en *transparent struktur* i sin bok, dels med central bearbetning av Steiners verk huvudsaklig i kapitelföljd: På tioalet sidor presenteras kapitlets innehåll, med ett påföljande, oftast längre, stycke kritik. Dels finns ett stort översiktligt kapitelinnehåll och personindex och innehållsindex.

Inte minst viktigt är den *akademiska hållningen*. Traub ger en känsla av att vara äkta intresserad av ämnet. Han är Fichtespecialist och Fichte hade en avgjort mycket stor betydelse för Steiner. Men det tycks som om Traubs fichteglasögon förskjuter det centrala handlingsperspektivet i riktning mot

¹⁷ Ravagli, L. (2012). *Philosophie und Anthroposophie. Zu einer Untersuchung Hartmut Traubs*. Erziehungskunst [Hämtat 2012-05-25. <http://www.erziehungskunst.de/artikel/sachbuch/philosophie-und-anthroposophie-zu-einer-untersuchung-hartmut-traubs/>]

Fichtes egen gata. Något som både är mänskligt och alls inte behöver vara fel, utan som likafullt kan utgöra ett objektivet, men lite speciellt forskningsperspektiv. Fichtes namn finns inte ens med i personindex «pga av det är så ofta förekommande i texten». En alternativ boktitel skulle kanske kunna vara «Steiners filosofi mot bakgrund av Fichtes vetenskapsteori». Medan Lorenzo Ravagli kanske skulle vilja föreslå «Rudolf Steiner och en misslyckad rekonstruktion av Fichtes filosofi».

Den fjärde delen

I den avslutande fjärde delen visar Hartmut Traub på en bortgömd strömning inom tysk akademi och andeliv, en teosofi och antroposofi som uttalats av två filosofer: I.P.V. Troxler och J.G. Fichtes son I.H. Fichte. I direkt anknytning till den akademiska utvecklingen från en «första generation» efter Kant, med Fichte (fadern), Schelling och Hegel, går enligt Traub en kontinuerlig akademisk utvecklingslinje vidare till dessa två som en «andra generation».

Med sitt tänkande såg de sig bägge som stående inne i en översinnlig värld. Troxlers lära om en själskropp med andliga sinnesorgan och med en *vetenskaplig* fenomenologi och analys av anden, förde till en uttalad antroposofi. Hans filosofi och psykologi var övertygande även för Steiner.

I.H. Fichte (sonen) gav ut faderns böcker och var professor i filosofi. Han pekade bl a på möjligheten av en förvandling av antropologin till teosofi och antroposofi.

Traub visar att Steiner, utifrån dessa två filosofers skrifter utgör en uppfyllelse som «tredje generation» i samma kontinuerliga akademiska utveckling, med Steiners teosofiska/antroposofiska impuls från 1902, som ett redan förberett steg i ett hundraårigt fortlöpande sammanhang.

Avslutande reflexion

Ett antroposofiskt svar på Traubs stora arbete skulle framför allt kunna rikta in sig mot all negativ kritik. Man skulle kunna tycka att bokens resultat på inget sätt motsvarar de praktiska framgångar som följt i direkt anknytning till Rudolf Steiners filosofiska världsåskådning. Besviket kan man mena att detta måste vara helt missvisande och att det finns mycket mer av vetenskapligt värde och betydelse i

Steiners filosofi, som måste ha undgått författaren. Ett annat antroposofiskt svar skulle kunna rikta in sig i enlighet med Traubs akademiska arbetsätt, som genom ett mer logiskt och pregnant uttryck slipar av och tydliggör författarens resonemang och tänkande. Begreppet «kritik» finns i bokens undertitel och är en omistlig del av den akademiskt dialektiska metoden. «Ställ fram, ta emot och knyt an, kritiser, underkänn, revidera eller vidareutveckla.» Och sedan ytterligare ett varv: «Ställ fram, ta emot och knyt an, kritiser...» Denna finslipande lite omständiga process är långsam, på grund av alla speciella krav.

Något som intresserat mig i akademiska sammanhang är det gängse sättet «att problematisera» i en utläggning eller i något forskningsområde, även då allt verkar te sig okomplicerat och färdigt. Något som jag aldrig varit med om i våra motsvarande antroposofiska sammanhang. Varför frivilligt, på eget initiativ, problematisera något som inte är ett problem? Här tror jag vi kan se en avgörande skillnad mellan det speciella «utvecklingsverktyg» som akademin «nyktra, kalla och avgränsade» forskningsmetod utgör, till skillnad mot det mer blodfyllda livet därutöver.

Traubs bok är ännu inte «färdig». Den skall läsas och utsättas för kritik i akademin dialektiska byggverkstad. Traub, å sin sida, kritiserar mycket av det som Zander skrivit i kapitlet om Steiners filosofi. Hela kärnan i Zanders tes, att *Frihetens filosofi* måste förstås genom Steiners Nietzscheengagemang, underkänns av Traub i ett tydligt resonemang. Denna Traubs justering av Zanders byggsten kan i sin tur starkt påverka dess användbarhet.

Nu börjar även Traubs bok granskas inför sin akademiska användbarhet. Vilken funktion kan den ha i det nya byggprojekt som går under namnet «Rudolf Steiner och antroposofi i teori och praktik»? Enligt min åsikt kommer Hartmut Traubs gedigna verk att kunna utgöra en hörnsten. Och man kan undra vilka andra akademiska medarbetare som kommer att delta i uppförandet av denna byggnad. Kommer det uteslutande att vara icke-antroposofiska tyska akademiker?

Som avslutning skulle jag vilja önska mig en av tre återstående hörnstenar utformad i förhållande till Aristoteles. Ω